

Diskurssit Venäjän ydinasepelotteen rakentajina

Taneli Ristola
Tampereen yliopisto

Vladimir Putinin puheiden tulkitsemisesta on tullut Ukrainan sodan myötä suosittu tema länsimaisessa mediassa. Helmikuun 2022 täysimittaisen hyökkäyssodan alkamista edeltänyt Donetsk ja Luhanskin niin sanottujen ”kansantasavaltojen” itsenäisyyden tunnustanut puhe päätyi välittömästi tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi suomalaisessakin mediassa, minkä jälkeen asiantuntijalausuntoja on esitetty jokaisesta sodan alkua seuranneesta Putinin julkisesta esiintymisestä. Termien kuten ’diskurssi’ ja ’narratiivi’ käytöstä on tullut arkipäivää valtavirtamedioissa. Ennen kaikkea Venäjän suurvaltapolitiikan ja strategisten päätösten arviointi julkisessa keskustelussa perustuu paljolti puheeseen. Lehdissä kirjoitetaan usein esimerkiksi siitä, mitä Putin sanoi, millä sanoin sotabloggaajat kritisoivat venäläistä sodanjohtoa, miten Ukrainan presidentti Volodymyr Zelenskyi vetosi länsimaihin saadakseen uusia aseapupaketteja, tai miten näitä apupaketteja perustellaan esimerkiksi Yhdysvaltain kongressissa.

Myös ydinsodan uhka on noussut Ukrainan sodan myötä ajoittain otsikoihin. Sodan ensimmäisinä päivinä uutisoitiin Putinin käskystä asettaa Venäjän ydinasevoimat kohotettuun valmiuteen länsimaiden väliintulon estämiseksi. Sitten ydinaseiden käyttöä on väläytellyt Venäjän entinen presidentti Dmitri Medvedev. Ilmiönä ydinsota on juuri diskurssien kannalta mielenkiintoinen: ydinsota on toistaiseksi vain teoriassa olemassa oleva ilmiö ja näin ollen monet siihen liittyvät käsitteet ovat olemassa vain puheessa ja teksteissä. Erityisesti puheeseen perustuva käsite on ydinasepelote: ohjukset, pommikoneet ja ydinsukellusveneenet ovat itsessään uhkaavia symboleita ja pelotteen työkaluja, mutta itse asiassa niiden käytöllä

uhkaaminen luo varsinaisen pelotteen, eli saa vastustajan pidättäytymään omien ydinaseidensa käyttämisestä tai kriisin muusta eskaloinnista kohti ydinaseen käyttöä.

Oma kiinnostukseni ydinasepelotteen diskursseihin heräsi luettuani Juha Vuoren vuonna 2016 ilmestyneen artikkelin ”Deterring things with words: Nuclear deterrence as a speech act”. John L. Austinin vuonna 1955 kirjoittaman puheaktiteorian perusteoksen nimeä mukailevassa artikkelissa Vuori esittää, että ydinasepelotteeseen liittyvä puhe mukailee pitkälti Austinin puheaktiteorian periaatteita. Hänen mukaansa deterrenssidiskurssit noudattavat kaavaa, jossa puhuja pyrkii joko suoranaisilla käskyillä, kehotuksilla ja neuvoilla tai puheen piilomerkityksillä saamaan kuulijassa aikaan vaikutuksen, joka ohjaa kuulijan toimintaa puhujan toivomaan suuntaan. Ydinaseista puhuttaessa tämä käytännössä tarkoittaa ydinaseen käytöllä uhkaamista tiettyjen ehtojen täytyessä. Uhkaus tuodaan esiin joko suorilla tai epäsuorilla puheakteilla. Pelkkä puhe ei kuitenkaan ole riittävää uskottavan ydinasepelotteen luomiseksi: kuten Vuori (2016, 33–34) huomauttaa, tarvitaan pelotteen luomiseksi uskottavia välineitä sekä ilmaistua tahtoa ja kykyä käyttää niitä.

Ydinasepelotteen ja puheen yhteys on mielestäni kuitenkin edelleen johdettavissa myös syvemmille poikkitieteellisen analyysin tasoille. Tarkastellessani pro gradu -tutkielmassani Vladimir Putinin ja venäläisten sotilaspoliittisia artikkeleita kirjoittavien upseereiden esittämää ydinasepelotepuhetta havaitsin heidän tuovan argumentoinnissaan esille Venäjän käsitystä omasta kansallisesta identiteetistä ydinasevaltiona. Ydinasevaltiona Venäjä on jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden valtioiden, ennen kaikkea Yhdysvaltojen ja tämän liittolaisten, kanssa. Tässä esseessä esittelen muutamia diskursiivisia keinoja ja poliittisia mekanismeja, joilla Venäjä paitsi ylläpitää omaa ydinasepelotettaan potentiaalisia vastustajiaan kohtaan, myös rakentaa samanaikaisesti ulko- ja sisäpoliittista kansallista identiteettiään ydinasepelotteeseen liittyvillä diskursseilla. Juha Vuoren (2016) artikkelista saamani kipinän myötä löysin Austinin ja hänen työtään jatkaneen John R. Searlen puheaktiteorian lisäksi työkaluja ydinasepelotediskurssien tarkasteluun myös Norman Fairclough’n kriittisestä diskurssianalyysistä. Diskurssien ja valtion identiteetin yhteyden tarkasteluun sain edelleen lisää välineitä Alexander Wendtin (1999) kansainvälisen politiikan konstruktivistisesta teoriasta.

Tarkastelen tässä esseessä ensin keskeisiä diskursseja Vladimir Putinin ydinasepelotepuheessa, minkä jälkeen esittelen näiden diskurssien aseman laajemmassa sotilaspoliittisessa kontekstissa. Lopuksi pohdin, millaisia tulkintoja Venäjän ydinasevaltion identiteetistä on johdettavissa näistä diskurssikokonaisuuksista.

Putinin diskurssit Venäjän asemasta ydinasevaltojen kamppailussa

Venäjän valtionjohdon, varsinkin presidentti Putinin ydinaseisiin liittyvien diskurssien aiheisto on huomattavan laaja, sillä Putin on presidenttinä toimiessaan ottanut kantaa Venäjän ydinasepelotteeseen liittyviin teemoihin jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Tässä esseessä diskursseilla tarkoitetaan Norman Fairclough’n (2001, 20–22) määritelmän mukaisesti puhutun ja kirjoitetun tekstin kautta tapahtuvaa kanssakäymistä, joka heijastaa tekstin tuottajan käsitystä maailmasta. Erityisesti tarkastelen diskursseja, jotka ovat osa Venäjän ydinasevaltion identiteettiä rakentavaa tarinaa. Tällaisen tarinan, eli narratiivin muodostumista ohjaavat tavat puhua aiheen keskeisistä käsitteistä, tässä tapauksessa siis ydinaseista, pelotteesta ja voimatasapainosta. Kriittisessä diskurssianalyysissä diskurssit nähdään sosiaalisia konstruktioita luovina ja muokkaavina kokonaisuuksina (Fairclough 2001, 24–25).

Kriittinen diskurssianalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen tai tasoon. Ensimmäinen, eli tekstuaalinen taso sisältää tekstin kuvailun: mitä tekstissä käsitellään, millä sanoilla asia ilmaistaan, millaisia lauserakenteita teksti sisältää ja niin edelleen. Toisessa tasossa, eli tulkinnassa pohditaan tekstin diskursseja: miten asioista puhutaan, millainen tekstin konteksti on ja millaisia merkityksiä tekstin sisällölle annetaan. Kolmas taso, jota voidaan kuvailla esimerkiksi kriittiseksi tai ymmärtäväksi vaiheeksi, sisältää tekstin asettamisen yhteiskunnalliseen merkitykseen ja diskurssien vertailun muiden diskurssien ja narratiivien kanssa. Tässä vaiheessa tärkein kysymys ei ole enää mitä tai miten, vaan miksi. (Fairclough 2001, 91–138; Pynnönen 2013, 34.)

Putinin puheita ja diskursseja voidaan tarkastella esimerkiksi julkisista esiintymisistä ja mediateksteistä. Näin ollen Putinin ydinasepelotepuhetta voidaan tutkia monissa eri tekstilajeissa ja -tyyleissä, joita on suunnattu erilaisille yleisöille ulkomaalaisista oman maan kansalaisiin. Keskityn virallisiin valtiojohdolle suunnattuihin teksteihin. Nämä sopivat poliittisstrategisen kontekstin tutkimusaineistoksi etenkin siitä syystä, että Putin käsittelee valtaeliitille suunnatussa puheessa ulkopoliittisia ja sotilasteknisiä teemoja syvällisemmin kuin mediaesiintymisissä ja painottaa esimerkiksi voimatasapainoon ja suurvaltojen vuorovaikutukseen vaikuttavia yksittäisiä tekijöitä.

Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti Putinin linjapuhetta vuodelta 2018, jossa hän puhui noin 45 minuuttia yksinomaan Venäjän strategisesta pidäkkeestä ja ydinasepelotteesta. Tässä yhteydessä hän esitteli strategisten aseiden uuden sukupolven, joilla Venäjä vastaisi Yhdysvaltojen ohjuskilpihankkeeseen ja sen (venäläisestä näkökulmasta) aiheuttamaan kauhun tasapainon, eli kriisivakauden, horjumiseen.

Putin kommentoi linjapuheessaan voimakkaasti Yhdysvaltojen ohjuskilven laajentamista. Hän perusteli kritiikkiään sillä, että nimenomaan ohjuskilpiä rajoittaneet sopimukset ovat olleet keskinäisen voimatasapainon kivijalka jo vuosikymmenien ajan. Putinin mukaan Yhdysvaltojen yksipuolinen vetäytyminen sopimuksesta horjuttaa voimatasapainoa perustavanlaatuisesti, mikä pakottaa Venäjän reagoimaan. Putin toisti linjapuheessaan, että Venäjä on yrittänyt rauhanomaisin keinoin suostutella Yhdysvaltoja hylkäämään ohjuskilpihankkeensa ja toimimaan vastuullisesti ydinasepelotetasapainon ja kriisivakauden säilymiseksi. Yhdysvaltat on kuitenkin päättänyt jatkaa hankkeen kehittämistä ja sijoittaa ohjuskilpijärjestelmänsä osia esimerkiksi merisijoitteisiin komponentteihin, mikä on kielletty vuoden 1972 ohjuskilpisopimuksessa. Yhdysvaltojen johtajat ovat perustelleet hanketta reaktiolla nimenomaan ”roistovaltioiksi” kutsumiensa maiden, kuten Pohjois-Korean tai Iranin ydinasehankkeisiin. Yhdysvaltojen näkökulmasta jo pelkkä uusien ydinasevaltioiden syntyminen horjuttaa globaalia kriisivakautta, eikä ydinasepelotteen voimatasapainoa voida tarkastella vain Venäjän ja Yhdysvaltojen (tai Naton kollektiivisen ydinasepelotteen) voimaresursseja analysoimalla. Tästä huolimatta Putinin mukaan Yhdysvaltojen toiminta vaarantaa nimenomaan Venäjän intressit ja turvallisuuden.

Venäjän vastaus lännen ohjuskilven laajentumisen ja kehittymisen uhalle on luoda uusia aseita, joiden ominaisuudet tekevät niistä haavoittumattomia ohjuskilvelle. Aseiden ominaisuuksista keskeisimpiä ovat nopeus, liikehtimiskyky, autonomisen toiminnan mahdollistava teknologia sekä voimanlähteet, jotka mahdollistavat huomattavan pitkän toiminta-ajan. Venäjä on kehittänyt hypersoonisia (eli yli viisinkertaisella äänennopeudella lentäviä) Avangard-, Tsirkon- ja Kinžal-ohjuksia, joiden torjuminen olemassa olevilla ilmatorjuntaohjuksilla (esim. yhdysvaltalaisella Patriot-järjestelmällä) olisi mahdotonta. Näistä aseista Avangard on asennettavissa mannertenväliseen ballistiseen Sarmat-ohjukseen, mikä mahdollistaa strategisen

aseella tehtävän ensi- tai kostoiskun. Avangard saavuttaa hypersoonisen nopeuden palatessaan ballistiselta kiertoradalta ilmakehään ja kykenee liikehtimään liittäessään kohteeseen, mikä vähentää sen haavoittuvuutta torjuntaohjuksille. Tsirkon ja Kinžal ovat puolestaan ominaisuuksiltaan ja käyttötarkoituksiltaan perinteisempiä risteilyohjuksia, joiden kohteena ovat esimerkiksi lentotukialukset sekä kuivalla maalla sijaitsevat johtamis- ja komentopaikat. Aseet voidaan varustaa joko ydinkärjellä tai konventionaalisella taistelukärjellä. Näistä aseista Venäjä on käyttänyt konventionaalisella taistelukärjellä varustettua Kinžalia ainakin iskuissa Ukrainan energiainfrastruktuuria vastaan vuonna 2022 alkaneen hyökkäyksen aikana. Autonomiseen ja rajattoman toiminta-ajan mahdollistavaan teknologiaan puolestaan luotetaan Burevestnik-risteilyohjuksessa ja vedenalaisessa Poseidon-droonissa. Molempien aseiden tarkoitus on luoda pelotetta vaanimisen (engl. *loitering*) mahdollistavalla tekniikalla, jolloin ase on liikkeessä pitkiä aikoja. Se suunnataan maaliinsa vasta viime hetkellä, jolloin aika ja mahdollisuudet kohteen omasuojavastatoimille pienevät merkittävästi. (Hruby 2019.)

Puheen loppupuolella, ydinasestrategiaa ja -pelotetta käsittelevän osion päätteeksi Putin vertasi Yhdysvaltain ydinasedoktriinia (Department of Defence 2018) venäläiseen vastineeseen (Venäjän presidentti 2020). Hän painotti Venäjän toimien olevan ennen kaikkea puolustuksellisia ja reaktiivisia, kun taas Yhdysvaltain ydinasedoktriinin hän esitti ekspansiivisena ja hyökkäävänä. Putinin puheesta hahmottuu kolme diskurssia Venäjän asemasta ydinasuurvaltojen kamppailussa: Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen kritisoiminen kansainvälisiin sopimuksiin vedoten, Venäjän kehittämien strategisten aseiden arsenaalin esittäminen voittamattomana ja Venäjän puolustuksellisen doktriinin painottaminen. Putinin puheen sotilaspoliittinen osio muistuttaa tyylilajiltaan poliittisen puheen sijaan geopolitiikan ja strategian luentoa, jossa painotetaan globaalin maailmanjärjestyksen ja kriisivakauden horjumista. Putinin näkemyksen mukaan Venäjä reagoi löytääkseen keinoja vastata Yhdysvaltain ekspansiiviseen hegemoniaan.

Linjapuheen jälkeiset ydinasepelotediskurssit *Vojennaja Mysl* -lehdessä

Seuraavaksi tarkastelen Putinin linjapuheen diskurssien leviämistä muihin venäläisiin sotilaspoliittisiin teksteihin muodostaakseni kokonaiskuvan siitä, kuinka Venäjän sotilaspoliittinen eliitti on omaksunut nämä diskurssit puhuessaan Venäjän ydinasepelotteesta ja -strategiasta. Tarkastelun kohteena on *Vojennaja mysl* -lehden artikkeleissa ilmenneitä Venäjän sotilaspoliittisen eliitin ydinasediskursseja vuosilta 2018–2022. Käsitteellä ’sotilaspoliittinen eliitti’ tarkoitan valtiojohtoa ja yleisesikuntaupseereita sekä muita sotilaspoliittisia diskursseja tuottavia sotilaita tai voimaministeriöiden virkamiehiä. Kokonaisuutena tarkastellen venäläistä upseeristoa, asevoimien ja puolustusministeriön ylin johto mukaan luettuna, siteerataan länsimaisessa mediassa vain vähän. Asevoimien esikuntapäällikön Valeri Gerasimovin tai puolustusministeri Sergei Šoigun ulostuloja raportoidaan julkisiin esiintymisiin liittyen, mutta operatiivisia ja strategisia päätöksiä toimeenpanevan portaan ääni rajoittuu kolumneihin ja artikkeleihin, joita julkaistaan sotilaallisissa ja tieteellisissä julkaisussa. Eräs keskeisimpiä näiden alojen julkaisuja on yllä mainittu Venäjän puolustusministeriön julkaisema *Vojennaja mysl*. Ulkomuodoltaan länsimaisia tieteellisiä aikakauslehtiä muistuttava *Vojennaja mysl* julkaisee sekä aktiivipalveluksessa että reservissä olevien upseerien ja muiden asiantuntijoiden kirjoittamia artikkeleita, joissa käsitellään sotilaspoliittisia ja sotilasteknisiä teemoja. Näitä teemoja ovat muiden muassa geopolitiikka ja strategia, sotataito, sotahistoria ja sotateknologia.

Vuosina 2018–2022 julkaistut ydinasepelotetta käsittelevät artikkelit sisälsivät selviä viitteitä ja vaikutteita Putinin vuoden 2018 linjapuheesta. Esimerkiksi reservin eversti, tekniikan tohtori S. V. Kreidin, reservin eversti, sotatieteiden tohtori A. A. Protasovin, ja kenraalimajuri A. E. Strelinin vuonna 2019 julkaisemassa artikkelissa kirjoittajat kritisoivat kovin sanoin Yhdysvaltain ydinasedoktriinia ja linjaavat koko ohjuskilpihankkeen olevan vain Yhdysvaltojen imperialismin työkalu, jolla se pyrkii pönkittämään hegemoniaansa ympäri maailman. Kirjoittajien mukaan Venäjä on täten joutunut tarkastelemaan omaa suhtautumistaan ydinasetasapainoon ja vallitsevassa tilanteessa Venäjän pitää ”vakuuttaa itsensä” kehittämällä uusia aseita, jotka ovat ohjuskilven torjumattomissa (Kreidin, Protasov & Strelin 2019, 11). Artikkelissa Yhdysvaltain ydinasedoktriini kuvataan pyrkimyksenä ”dominoida eskalaatioportaikon jokaisella askelmalla” (ibid.). Kirjoittajien mukaan Naton ydinasedoktriini on lähtökohtaisesti aina perustunut ensi-iskun oikeuttamiseen, ja Venäjä (aiemmin Neuvostoliitto) on joutunut mukautumaan aggressiivisen vastustajan toimintaan (ibid., 8).

Vuonna 2020 julkaistussa artikkelissa eversti, sotatieteiden maisteri A. V. Jevsjukov ja reservin eversti, sotatieteiden tohtori A. L. Hrjapin tarkastelevat lähemmin Venäjän uuden sukupolven strategisista aseista. Upseerien tekstissä ei pelkästään syvennyttä aseiden ominaisuuksiin tai käyttötarkoituksiin, vaan painotetaan lisäksi aseiden kehittämisen välttämättömyyttä vallitsevassa tilanteessa (Jevsjukov & Hrjapin 2020, 29–30). Vastaavalla tavalla Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen etenemisen asettamiin vaatimuksiin kommentoivat kaksi vuotta myöhemmin julkaistussa artikkelissa aiemmin mainittu S. V. Kreidin, sekä eversti evp, tekniikan tohtori V. V. Suhoruttšenko. Kreidin ja Suhoruttšenko (2022, 113–117) korostavat, että Yhdysvaltojen vetäytymiseen ydinasesopimuksista pitää reagoida monilla keinoilla, mutta Venäjän tulee ottaa jyrkkä kanta ja ennen kaikkea kehittää arsenaaliaan. Kirjoittajien mukaan Yhdysvallat kiihdyttää toiminnallaan aseiden kilpavarustelua ja vain Venäjä voi toimia sen hegemoniapyrkimyksiä rajoittavana voimana.

Ydinasepelotediskurssit Venäjän ydinasevaltioidentiteetin perustana

Kriittisen diskurssianalyysin teorian mukaisesti diskursseilla on aina jokin laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Tämä merkitys voi ilmentää esimerkiksi henkilöiden tai instituutioiden valtasuhteita tai muita rakenteita, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen elämään (Fairclough 2001, 25). Kansainvälisen politiikan konstruktivistinen koulukunta pyrkii tunnistamaan vastaavia valtasuhteita ja rakenteita globaalilla tasolla ja esittää, että nämä rakenteet vaikuttavat valtioiden toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toisaalta valtioiden toiminta ja vuorovaikutus luovat uusia rakenteita, jotka muokkaavat kansainvälisen politiikan valtatasapainoa siinä missä materiaalisetkin tekijät (Wendt 1999, 92). Esittelen seuraavaksi poikkeittieteellisen analyysimetodin, joka yhdistelee kriittistä diskurssianalyysia, puheaktiteoriaa ja konstruktivistista kansainvälisen politiikan tutkimusta. Tämän analyysin tarkoitus on ensisijaisesti auttaa ymmärtämään ydinasepelotediskurssien suhdetta Venäjän ydinasevaltioidentiteettiin.

Kuten yllä kerroin, esimerkiksi Fairclough (2001) esittää kriittisen diskurssianalyysin metodologian kolmivaiheisena. Aloitin vertaamalla venäläisten upseerien artikkeleita Putinin linjapuheeseen ensin tekstuaalisella tasolla: samankaltaisia sanavalintoja ja ilmaisuja oli runsaasti, mikä ei ollut yllätys tekstilajien ollessa samankaltaisia. Artikkelit olivat tyyliltään asiategstiä, jossa kuitenkin käytettiin esimerkiksi tavanomaisista tieteellisestä artikkeleista poiketen runsaasti metaforia sekä kovia, jopa karkeita sanavalintoja varsinkin Yhdysvaltain ydinasedoktriinia ja -politiikkaa kommentoidessa.

Juha Vuori (2016) tiivistää Austinin ja Searlen puheaktiteorian analyysiksi siitä, mitä ihmiset todellisuudessa tekevät sanoessaan jotain. Kuten yllä totesin, sanat eivät ole siis pelkästään kielen yksiköitä, vaan ne muodostavat sosiaalisessa kontekstissa esimerkiksi käskyjä, pyyntöjä, kehotuksia, kysymyksiä ja toteamuksia, joiden tarkoitus on saada kuulija reagoimaan jollain puhujan toivomalla tavalla. Yksinkertaisimmillaan puheaktiteoriaa soveltamalla voidaan tarkastella keinoja, joilla Vladimir Putin välittää Venäjän ydinasearsenaalin kyvykkyyden ja sotilaspoliittisen eliitin halukkuuden ydiniskun määräämiseen, mikäli länsi toimii Venäjän valtion olemassaoloa uhkaavalla tavalla. Toisaalta välillisiä puheakteja voidaan tulkita lauseista, joilla sotilaspoliittisissa artikkeleissa vihjataan Venäjän ylläpitävän ydinaseita nimenomaan rauhan ja tasapainon ylläpitämiseksi ja niiden käytöstä pidättäydytään, kunhan kukaan ulkopuolinen ei pyri rikkomaan tuota rauhaa. Kriittisen diskurssianalyysin prosessiin puheaktiteoria voidaan ottaa analyysityökaluksi analyysin ensimmäiseen vaiheeseen, jossa tunnistetaan tekstin sanavalinnoista ja tekstilajista tarkoituksellisia, suoria puhetekoja.

Tulkinnallisella tasolla artikkeleiden ja linjapuheen välinen yhteys syvenee intertekstuaaliseksi ja interdiskursiiviseksi. Tulkittavat diskurssit ikään kuin upotetaan olemassa olevien diskurssien ja tekstien sekaan, ja diskursseja tulkitaan niiden kontekstissa (Pynnönen 2013, 27–28). Tässä tapauksessa tarkoitukseni oli ennen kaikkea löytää jälkiä Putinin linjapuheesta ja siitä tunnistamastani kolmesta päädiskurssista (Yhdysvaltain ohjuskilpihankkeen kritisoiminen, Venäjän uuden sukupolven strategisten aseiden esittäminen voittamattomia ja Venäjän ydinasedoktriinin puolustuksellisuuden painottaminen). Myös puheaktiteoriaa voidaan soveltaa analyysin toiseen vaiheeseen, kun tarkastellaan tekstin luojan tapaa asettaa teksti interdiskursiiviseen kontekstiin ja suunnata tekstin viesti sen kohteeseen, johon tekstiin liittyvillä metadiskursseilla pyritään vaikuttamaan.

Upseerien artikkeleita tarkasteltaessa on havaittavissa selkeitä yhtäläisyyksiä Vladimir Putinin vuoden 2018 linjapuheen diskursseihin. Kaikki kolme Putinin puheesta tunnistamaani päädiskurssia ovat myös tunnistettavissa tavasta, jolla upseerit toisintavat kertomusta Yhdysvaltojen häikäilemättömästä pyrkimyksestä maailmanvaltaan. Pyrkimyksen keskeisenä työkaluna Yhdysvallat käyttää Venäjän ydinaseiskukykyä rajoittavaa ohjuskilpeä. Tätä tukee kirjoittajien mukaan Yhdysvaltain jo lähtökohtaisesti aggressiivinen ydinasedoktriini. Lisäksi artikkeleissa ylistetään Venäjän uusien strategisten aseiden ominaisuuksia ja korostetaan niiden positiivista merkitystä Venäjän strategiselle pidäkkeelle: aseet mahdollistavat joustavammat ratkaisut strategisen iskun suorittamiseen, sillä ne voidaan varustaa myös konventionaalisella taistelukärjellä. Tällöin aseiden nopeus- ja liikehtimisominaisuuksista saadaan hyöty irti strategista kohdetta vastaan iskiessä, mutta hyökkäys ei eskaloi ydin sodan riskiä. Näin on käytännössä toimittu Ukrainassa, jossa hypersoonisia ohjuksia on käytetty Ukrainan kriittistä infrastruktuuria vastaan. Diskurssianalyysin tulkitsevalla tasolla analysoitaessa voidaan tekstien ja diskurssien välisen yhtenäisyyden tasosta tehdä tulkinta Putinin diskurssien hegemonisuudesta: ne ovat ainakin jossain määrin vakiintuneet vuosien 2019–2022 aikana sotilaspoliittisen eliitin tavaksi puhua Venäjän ja Yhdysvaltain suhteista ydinasedeterrenssein raameissa.

Kansainvälisen politiikan konstruktivistista teoriaa soveltamalla on mahdollista laajentaa diskurssianalyysin ja puheaktiteorian avulla muodostettua kuvaa käytävästä pelotekeskustelusta ja kehittää kriittisen diskurssianalyysin kolmatta vaihetta diskurssien sitomiseen ei vain yhteiskunnalliselle, vaan myös globaalille tasolle, mikäli kansainvälinen järjestys mielletään valtioiden muodostamaksi yhteiskunnaksi ja kulloinkin vallassa olevan valtiojohdon diskurssi yleisestään kyseisen valtion 'ääneksi' tässä yhteiskunnassa. Tämän soveltaminen

on helpompaa autoritaarisiin ja autokraattisiin valtioihin, sillä niiden narratiivit ja poliittiset diskurssit ovat vaaleilla de facto hallitustaan vaihtavia liberaalidemokratioita pysyvämpiä.

Alexander Wendt (1999, 331–332) kuvailee konstruktivistisen koulukunnan merkkiteoksessa *Social Theory of International Relations* valtion identiteettiä rakentavien konstruktioiden muodostumisen kaavan seuraavanlaisena: valtiot reagoivat toisten valtioiden toimintaan joko matkimalla (engl. *imitating*) tai peilaamalla (engl. *mirroring*) niiden toimintaa. Käytännössä yhden valtion toiminta siis laukaisee reaktion toisessa valtiossa, joka joko omaksuu samankaltaisen toimintamallin, esimerkiksi voimapolitiittisen strategian tai doktriinin, tai perustaa oman toimintansa toisen toimintaan. Wendtin mallin kautta voidaan havaita, että Venäjän (ja Neuvostoliiton) ydinasestrategia ja -politiikka ovat olleet kautta historian pääasiassa reaktiivisia ja perustuneet Yhdysvaltojen toiminnan peilaamiseen. 1940-luvun lopulla Neuvostoliitto kritisoi painokkaasti Yhdysvaltojen ydinasehegemoniaa, mutta kehitti kuitenkin oman ydinaseensa pikaisella aikataululla. Ydinaseohjelma perusteltiin jo tuolloin välttämättömyydellä moninapaisen maailmanjärjestyksen säilyttämiseksi, joka neuvostoliittolaisessa diskurssissa esitettiin välttämättömyytenä maailmanrauhan takaamiseksi. Yhtäältä vastaavaa kritiikkiä ja toisaalta samankaltaisten järjestelmien kehittämistä nähtiin kylmän sodan vuosikymmeninä liittyen myös pitkän toimintamatkan mahdollistavien ydinaselavettien sekä ohjuskilpien suhteen. Toistuvalla kaavalla Venäjän ydinasevaltion identiteetti perustuu reagointipakkoon: Yhdysvaltoja ei voi päästää hegemoniseen asemaan, ja vain Venäjä voi väitetyksi pysäyttää tämän kehityksen. Venäjä raamittaa itsensä siis samaan aikaan yhtäältä uhriksi ja toisaalta tasapainottavaksi rauhanrakentajaksi.

Putinin ja Venäjän sotilaspolitiittisen eliitin maailmankuva noudattelee kansainvälisen politiikan klassisen realismin perusteesejä: valtioiden välinen kilpailu nähdään kaikkien sotana kaikkia vastaan, jossa ainoastaan suurvallat tai niiden muodostamat liittoumat ja regiimit ovat uskottavia pelureita. Ydinasevarustelu on nollasummapeliä, jossa jokaiseen siirtoon on vastattava joko omaa arsenaalia uudistamalla tai sopimukseen ja doktriinieroihin vetoamalla. Näiden sopimusten noudattaminen Venäjän osalta olisi tarkastelun aihe jo sinänsä, sillä Venäjä on kehittänyt esimerkiksi sopimuksia kiertäviä keskimatkan asejärjestelmiä, jotka eivät varsinaisesti kuulu strategisten pelotevoimien (ven. *Strategičeskie sily sderživanija*, SSS) kalustoon, vaan on tavallisesti aseistettu konventionaalisilla taistelukärjillä. Esimerkkejä tällaisista ovat Kalibr-risteilyohjukset ja pitkän kantaman Iskander-tykistöohjukset.

Wendtin (1999, 123–125) määritelmää mukaillen Venäjä toimii kuten revisionistinen valtio, joka ei luota yhteistyössä muihin valtioihin, vaan näkee ne lähtökohtaisesti vihollisina tai vähintään kilpailijoina. Putinin tai venäläisen sotilaspolitiittisen eliitin näkemys on, että toimiva maailmanjärjestys edellyttää ”moninapaisuutta”. Venäjän poliittinen johto pyrkii raamittamaan Venäjästä status quoon pyrkivää tasapainottajaa (varsinkin yllä mainituissa kansainvälisissä sopimuksissa), mutta lähempi tarkastelu paljastaa voimaresursseihin pohjautuvan kylmän realismin.

Venäjän dualistinen minäkuva ydinasesuurvaltana

Tarkasteltujen *Vojennaja mysl* -lehden artikkeleiden vertaileminen Vladimir Putinin vuoden 2018 linjapuheeseen osoittaa, että Venäjän sotilaspolitiittinen eliitti toistaa yhtenäisesti diskurssia Venäjän ydinasepelotteen merkityksestä, sen tärkeimmistä työkaluista, sekä siihen vaikuttavista ajureista. Ydinasearsenaalin kehittäminen keskeisiä strategisia uhkia kompensivaksi nähdään välttämättömänä ja kiireellisenä toimenpiteenä, joka palauttaa Venäjän

takaisin Yhdysvaltojen vertaiseksi ydinasesuurvallaksi. Diskurssien yhtenäisyys ei ole yllätys; autoritaarisessa valtiossa poliittinen liikkumavara eliitin sisällä on pieni, ja valtionjohto usein kokee tehtäväkseen vahvistaa valtiollista identiteettiä. Putinin Venäjän autokraattiset piirteet tukevat kenraalikunnan ja sotatietelijöiden halua toistaa valtion päämiehen sanomaa sekä pönkittää hänen toistamaansa narratiivia Venäjästä toisaalta Yhdysvaltain ja lännen aggressiivisen doktriinin uhrina, ja toisaalta kehitysloikkaa valmistelevana ydinasemahtina.

Samaan aikaan kun Venäjä esiintyy Putinin ja sotilaspoliittisen eliitin diskursseissa tasapainottavana ja vakauttavana välittäjäsuurvaltana, se kuitenkin luottaa vakauden ylläpitämisessä nimenomaan omiin voimaresursseihinsa, joiden tulee ydinasepelotteen osalta olla vähintään samalla tasolla kuin Yhdysvaltojen. Putinin esittelemät ohjuskilvet ja ennakkovaroitusjärjestelmät välttävät huippumodernit strategiset aseet saavat diskursseissa erityisaseen välttämättöminä pelotteen työkaluina, joiden merkitystä tai tärkeyttä ei kyseenalaisteta eliitin sisällä. Venäjän ydinasesuurvallan identiteetti pohjautuu voimakkaaseen kansallisen intressiin, eli ulkopoliittisessa kontekstissa globaalin voimatasapainon säilyttämisen tarpeeseen. Intressiä suojellaan viestimällä sisäisille ja ulkoisille yleisöille voimaresurssien kehittämisen välttämättömyydestä maailmanrauhalle.

Näin ollen todettakoon, että Venäjän tutkijoille kulttuurihistoriallisesta kontekstista tuttu dualismi toistuu myös poliittisessa kontekstissa ja valtion minäkuvassa ydinasevaltana. Kielelliset keinot ja diskurssianalyttiset teoriat tarjoavat oivia työkaluja näiden konstruktioiden hahmottamiseen. Nämä työkalut palvelevat paitsi kielitieteellistä myös politologista tutkimusta, kun tavoitteena on ymmärtää nyky-Venäjän suurvaltidentiteettiä ja strategista päätöksentekoa kokonaisvaltaisesti ja poikkitieteellisesti.

Essee pohjautuu Taneli Ristolán vuonna 2023 Tampereen yliopiston kielten tutkinto-ohjelmassa valmistuneeseen pro gradu -työhön *Tipologija diskursov jadernogo sderživanija v žurnale "Vojennaja mysl"* (2018–2022), joka on saatavilla osoitteessa <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202302011942>>.

Lähteet

- Austin, John L. (1975 [1962]), *How to Do Things with Words. The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Department of Defence (2018), Nuclear Posture Review 2018. <<https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/2018-NUCLEAR-POSTURE-EVIEW-FINAL-REPORT.PDF>> (Tarkistettu 05.08.2023).
- Fairclough, Norman (2001), *Language and Power*. Second edition. New York: Routledge.
- Hruby, Jill. (2019), Russia's New Nuclear Weapon Delivery Systems: An Open-Source Technical Review. *NTI* 13. 11.2019. <https://media.nti.org/documents/NTI-Hruby_FINAL.PDF> (Tarkistettu 9.9.2023).
- Jevsjukov A. V. & Hrjapin, A. L. (2020), Rol novyh sistem strategitšeskih vooruženii v obespetšenie strategitšesko sderživanija. *Vojennaja mysl* 12/2020, 26–30.

- Kreidin S. V. & Suhoruttšenko, V. V. (2022), Jadernoje sderživanije v uslovijah razvitija globalnoi sistemy protivoraketnoi oborony SŠA. *Vojennaja mysl* 5/2022, 112–117.
- Kreidin S. V., Protasov A. A. & Strelin A. E. (2019), Sovremennyje transformatsii kontseptsii i silovyh instrumentov strategičeskogo sderživanja. *Vojennaja mysl* 8/2019, 7–12.
- Putin, Vladimir (2018), Poslanije prezidenta federalnomu sobraniju [Venäjän presidentin linjapuhe liittokokoukselle] 1.3.2018. <<http://kremlin.ru/events/president/news/56957>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Pynnönen, Anu (2013), Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. Working paper 379/2013. <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-54710.pdf?sequence=1>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Venäjän presidentti (2020), Ukaz prezidenta Rossijskoi Federatsii no. 355 [Venäjän federaation presidentin ukaasi nro 355] 2.6.2020. <<http://kremlin.ru/acts/bank/45562>> (Tarkistettu 5.8.2023).
- Vuori, Juha A. (2016), Deterring Things with Words: Deterrence as a Speech Act. *New Perspectives: Interdisciplinary Journal of Central & East European Politics and International Relations* 24(2): 32–50.
- Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.